

ЖІНКИ НА ПОЛІТИЧНОМУ ОЛІМПІ УКРАЇНИ

Токар А. В.

Науковий керівник: викладач-методист **Харченко В. Є.**

Лозівська філія

Харківського державного автомобільно-дорожнього коледжу

15 березня 2020 року Лозівщина та сусідні з нею райони очікують на чергові виборчі перегони. У когось виникне питання, а чим же вони такі особливі, що їм варто приділяти особливу увагу? Начебто вибори як вибори. Однак це на перший погляд. З початку виборчого процесу на окрузі №179, куди власне і входить Лозівщина, було зареєстровано 40 кандидатів. Практика показала, що кандидатів, які реально були налаштовані на боротьбу за перемогу, було всього шість, з них п'ять жінки. Перемогами жінок на виборах нікого не здивуєш. Та ситуація, коли лідерами виборчих перегонів можуть стати кілька жінок, буде в українській виборчій історії вперше. Тож питання участі жінок в політиці було і є надзвичайно актуальним в Україні.

Перетворення України на самостійну державу в 1991 році призвело не лише до політичних та економічних змін. Це призвело і до свідомого перерозподілу соціальних ролей в українському суспільстві. Це була об'єктивна необхідність зміни традиційних функціональних ролевих розподілів між чоловіком і жінкою. Історично склалось так, що український чоловік брав на себе роль борця у визвольних змаганнях нації і гинув у розквіті сил, або ж віддавав сили служінню імперії, і теж переставав існувати як потенційний чи реальний творець своєї нації. Жінка ж залишалася берегинею роду, і тому її роль, освячена суспільною традицією, була, безумовно, сімейною.

Гендерна політика – це цілеспрямована діяльність державних інституцій та громадських об'єднань з метою забезпечення рівноправності між чоловіками і жінками, а також я сукупність необхідних заходів для розвитку потенціалу кожної людини, незалежно від статі, для збалансованого розвитку суспільства. Метою державної гендерної політики має бути піднесення статусу жінок, шляхом справедливого оцінювання суспільством подібностей та відмінностей

між жінками і чоловіками, активізація жінок, забезпечення гідних умов для їх розвитку і самореалізації.

Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародний пакт про цивільні й політичні права і факультативний протокол, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, прийняті ООН у XX столітті, визначили подальші шляхи розвитку держав світу, в тому числі і України. Невід'ємні і непорушні права всіх членів суспільства, проголошені в Міжнародному біллі про права людини, знайшли своє відображення в Конституції України і в національному законодавстві. На перший погляд у законодавчому забезпеченні рівноправного стану жінок Україна практично не поступається розвинутих країнам. Однак між статтями законодавства про гендерну рівноправність і тим, що реально відбувається, є значні розбіжності.

На сьогодні є досить актуальним і важливим є питання, чи потрібна жінка в політиці. Відповідь, на перший погляд на таке складне питання, досить проста, тому що інтереси жінок в політиці можуть реалізувати лише жінки. Та реальність свідчать зовсім про інше.

Незважаючи на певні успіхи в різних сферах життя (освіта, охорона здоров'я тощо) досягнення гендерного паритету у вищих представницьких органах країни є одним із найскладніших завдань, з якими стикається держава.

Період проголошення Україною незалежності (з 1991 року) показав поступове збільшення кількості жінок-депутаток у Верховній Раді України.

Верховна Рада 1990-1994 рр. – 463 чоловіка, 12 жінок; [1]

Верховна Рада 1994-1998 рр. – 418 чоловіка, 18 жінок; [2]

Верховна Рада 1998-2002 рр. – 441 чоловіка, 38 жінок; [3]

Верховна Рада 2002-2006 рр. – 477 чоловіка, 28 жінок; [4]

Верховна Рада 2006-2007 рр. – 442 чоловіка, 41 жінок; [5]

Верховна Рада 2007-2012 рр. – 496 чоловіка, 42 жінок; [6]

Верховна Рада 2012-2014 рр. – 432 чоловіка, 46 жінок; [7]

Верховна Рада 2014-2019 рр. – 398 чоловіка, 53 жінок; [8]

Верховна Рада 2019- рр. – 364 чоловіка, 86 жінок; [9]

На діаграмі це буде мати такий вигляд:

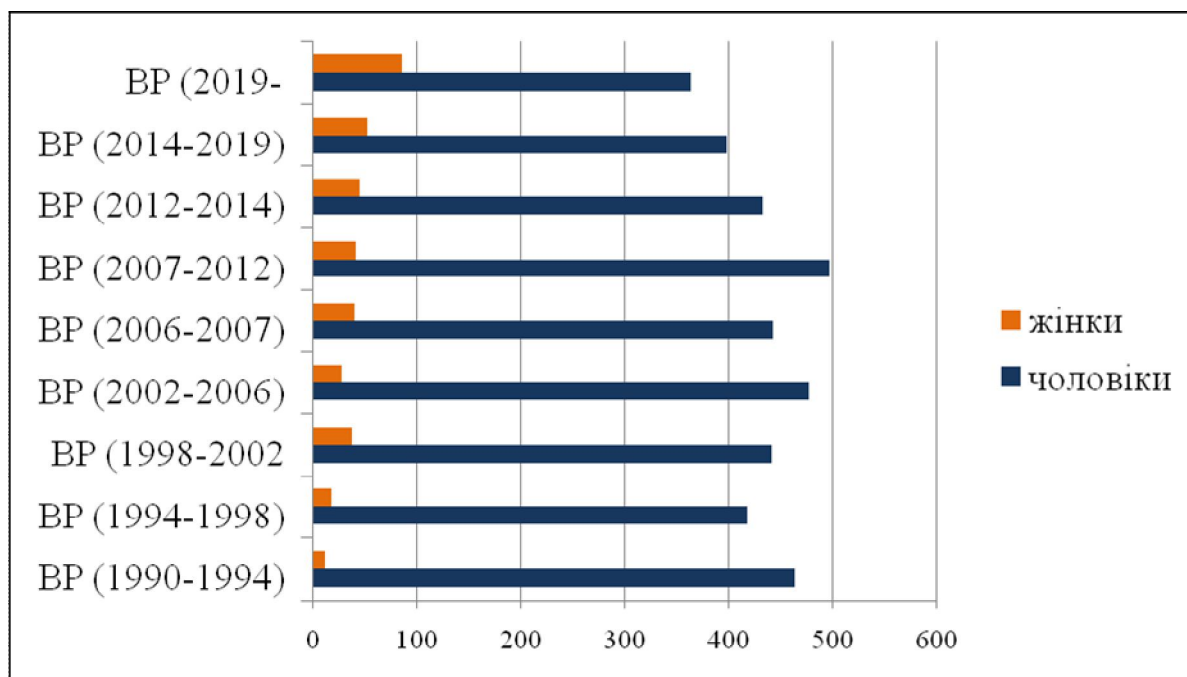

Рис.1 Кількість депутатів чоловіків та жінок у Верховній Раді України різних скликань

Варто зазначити, що до уваги бралися всі депутати однієї каденції, включаючи і тих, хто з різних причин залишав посаду. У процентному відношенні це має такий вигляд:

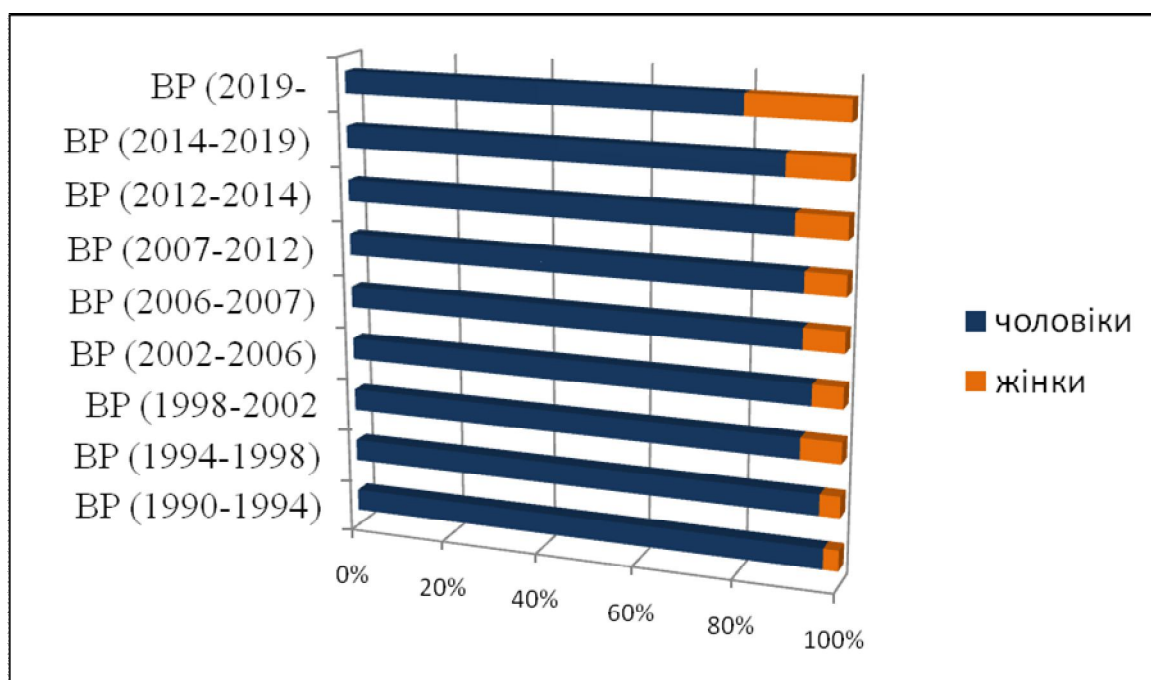

Рис.2 Кількість депутатів чоловіків та жінок у Верховній Раді України різних скликань у процентному співвідношенні.

Для проведення точного кількісного аналізу представництва жінок у Верховній Раді України слід враховувати виборчу систему, згідно з якою жінки були обрані до Парламенту, оскільки Україна стикнулася з ситуацією, коли зміни у виборчій системі відбуваються досить часто на національному та місцевому рівнях. У цьому контексті важливо зазначити, що співвідношення варіювалося в залежності від мажоритарної, пропорційної та навіть змішаної (пропорційно-мажоритарної) системи.

Перші вибори проходили згідно з мажоритарною системою в два тури, коли з кожного виборчого округу було обрано по депутату; виборчий процес продовжувався між двома кандидатами, які отримали найбільшу кількість голосів, у випадку, коли не було отримано абсолютної більшості у першому турі. Виборчий закон, введений у 1998 році, встановив пропорційно-мажоритарну виборчу систему, за якою половина депутатів була обрана в одномандатних округах, а половина – з національних партійних списків.

Відповідно до виборчого законодавства, яке регулювало вибори 2006 та 2007 років, використовувалася пропорційна виборча система, що означає, що всі депутати були обрані з національних партійних списків. На виборах 2012 та 2014 рр. було відновлено пропорційно-мажоритарну систему. Виборча система, а також конфігурація виборчих структур значною мірою вплинула на кількість жінок, які отримали мандат у парламенті.

Це переконливо доводять статистичні дані в таблиці 1. Наведені дані показують, що система пропорційного представництва, яка передбачає обрання депутатів на підставі партійних списків, була найбільш сприятливою в контексті збільшення представництва жінок в парламенті України.

Проте ефективність цієї системи залежить від особливостей її виконання та реалізації. Наприклад, вимога включати жінок, що складають 30 відсотків, до списку кандидатів у партію не буде ефективною, якщо вони розміщені в нижній частині списків.

Список, в якому кожен другий кандидат є жінкою, може забезпечити кращу перспективу. У той же час подібний список не може досягти бажаних результатів, якщо в країні використовується система голосування «відкритого списку», яка дозволяє виборцям змінювати порядок кандидатів у списку.

Таблиця 1. Гендерна складова у Верховній Раді України залежно від виборчої системи. [10]

Скликання Верховної Ради та виборча система	Кількість депутатів (чоловіки/жінки)	Обрані За пропорційною системою		Обрані за мажоритарною системою	
		чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
ВРУ (з 1990 по 1994) <i>Мажоритарна виборча система</i>	475 (463/12)	X	X	463	12
ВРУ (з 1994 по 1998) <i>Мажоритарна виборча система</i>	436 (418/18)	X	X	418	18
ВРУ (з 1998 по 2002) <i>Змішана виборча система</i>	479 (441/38)	219	23	220	15
ВРУ (з 2002 по 2006) <i>Змішана виборча система</i>	505 (477/28)	255	20	222	15
ВРУ (з 2006 по 2007) <i>Пропорційна виборча система</i>	483 (442/41)	442	41	X	X
ВРУ (з 2007 по 2012) <i>Пропорційна виборча система</i>	538 (496/42)	496	42	X	X
ВРУ (з 2012 по 2014) <i>Змішана виборча система</i>	478 (432/46)	220	31	212	15
ВРУ (з 2014 по 2019) <i>Змішана виборча система</i>	451 (398/53)	201	51	197	2
ВРУ (з 2019) <i>Змішана виборча система</i>	450 (364/86)	196	60	172	26

Відкритий список голосування часто працює не на користь жінок-кандидаток, якщо вони не є добре організованими в політичному плані.

Варто також звернути увагу на те, що до 2014 року жодна жінка не займала посаду Голови Верховної Ради України, Першого заступника Голови Верховної Ради України або Заступника Голови Верховної Ради України.

VIII Верховна Рада України стала проривом у представництві жінок у керівному органі парламенту, оскільки 4 грудня 2014 року Оксана Сироїд була обрана заступником голови Верховної Ради України та стала першою жінкою-депутаткою, яка зайняла таку високу посаду у парламенті. 14 квітня 2016 року, внаслідок змін у складі Парламенту України та її керівного органу, Ірина Геращенко була обрана першим заступником Голови Верховної Ради України. Це найвища посада, яку коли-небудь займала жінка в Парламенті України. [8]

В IX Верховній Раді з 29 серпня 2019 р. посаду заступника голови Верховної Ради зайняла Олена Кондратюк. [9]

Тим не менш, жінка ніколи не займала посаду Голови Верховної Ради України – найвищої посади в керівному органі Верховної Ради.

Главою держави, згідно Конституції України є Президент. Його статус визначено в розділі V Конституції України, де сформульовані права та обов'язки Президента як голови держави, порядок його обрання, а також можливість усунення з поста та припинення його повноважень.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. За часи незалежності пройшло 7 виборів Президента України.

Таблиця 2 демонструє участь жінок у виборах Президента України. З таблиці добре видно, що майже з кожними виборами кількість бажаючих прийняти участь у виборах Президента України зростає, як власне і кількість жінок-політиків, які пробують свої сили у виборчих перегонах. Але при цьому їх кількість загалом дуже мала. З 130 кандидатів, які прийняли участь у виборах Президента, тільки 11 були жінки. І як видно із наведених статистичних даних, лише Ю.Тимошенко займала пристойні місця, маючи реальний шанс перемогти на виборах в 2010 році. Всі інші результати показали низький.

Таблиця 2. Гендерна ситуація серед кандидатів в Президенти України

Рік виборів	Кількість кандидатів	Чоловіки	Жінки	Результати кандидатів-жінок
1991	6	6	-	-
1994	7	7	-	-
1999	13	12	1	Н.Вітренко (10,97%, 4 місце) [11]
2004	26	25	1	Н.Вітренко (1,53%, 5 місце) [12]
2010	18	15	3	Ю.Тимошенко (25,05%, 2 місце в I турі, 45,47%, 2 місце в II турі); І.Богословська (0,41%, 10 місце); Л.Супрун (0,19%, 13 місце) [13]
2014	21	19	2	Ю.Тимошенко (12,81%, 2 місце); О.Богомолець (1,91%, 8 місце) [14]
2019	39	35	4	Ю.Тимошенко (12,81%, 3 місце); О.Богомолець (1,91%, 13 місце); Ю.Литвиненко (0,10%, 17 місце); І.Богословська (0,41%, 21 місце) [15]

Виконавчу владу у нас представляє Кабінет Міністрів України. За часи незалежності України було більше урядів. Цікава гендерна інформація щодо участі жінок в прийнятті рішень на державному рівні:

Таблиця 3 демонструє гендерні тенденції вищого органу виконавчої влади в Україні.

Таблиця яскраво демонструє проблему гендерної рівності у вищому органі виконавчої влади України. За часи незалежності кількість міністрів дорівнювала 609 (дехто не по одному разу, але участь в кожному уряді рахувалась окремо). З них лише 33 рази посади у Кабінеті Міністрів займали жінки. Якщо перевести це в відсотки, то виходить 5,41%.

Отже, не зважаючи на рівність чоловіків і жінок згідно законодавства, практика показує, що проблеми з рівністю в політичному житті існує.

У більшості країнах світу жінки недопредставлені в структурах влади, в органах законодавчої та виконавчої влади на місцевому, регіональному та національному рівнях і цей факт є історично зумовленим.

Таблиця 3. Гендерна ситуація серед членів Кабінету Міністрів України (1991-2020 рр.) [16]

Керівники урядів України	Кількість членів уряду/ жінок в уряді	Жінки в уряді
1	2	3
В.Фокін (квітень 1991-жовтень 1992); в.о. В.Симоненко (жовтень 1992)	46/1	Л.Хоролець – міністр культури
Л.Кучма (жовтень 1992-вересень 1993); в.о. Ю.Звягільський (вересень 1993- червень 1994)	38/1	Л.Хоролець – міністр культури
В.Масол (червень 1994-квітень 1995)	44	-
Є Марчук (червень 1995-травень 1996)	46	-
П.Лазаренко (травень 1996-червень 1997); в.о. В.Дурдинець (червень 1997-липень 1997)	46/1	С.Станік – міністр у справах сім'ї та молоді
В.Пустовойтенко (липень 1997-грудень 1999)	44/2	С.Станік – міністр у справах сім'ї та молоді; Р.Богатирьова – міністр охорони здоров'я
В.Ющенко (грудень 1999-травень 2001)	24/3	Ю.Тимошенко – віце-прем'єр- міністр з питань паливно- енергетичного комплексу; С.Станік – міністр юстиції Р.Богатирьова – міністр охорони здоров'я
А.Кінах (травень 2001-листопад 2002)	29/1	С.Станік— міністр юстиції
В.Янукович (листопад 2002-січень 2005)	21	-
Ю.Тимошенко (лютий-вересень 2005)	24/2	Ю.Тимошенко – Прем'єр- міністр; О.Білозір – міністр культури і туризму
Ю.Єхануров (вересень 2005-серпень 2006)	25	-
В.Янукович (серпень 2006-грудень 2007)	28	-
Ю.Тимошенко (грудень 2007-березень 2010)	26/2	Ю.Тимошенко Прем'єр- міністр; Л.Денісова – міністр праці та соціальної політики
М.Азаров (березень 2010-січень 2014); в.о. С.Арбузов (січень-лютий 2014)	58/3	Р.Богатирьова – міністр охорони здоров'я; О.Лукаш – міністр Кабінету Міністрів та міністр юстиції; Н.Королевська – міністр соціальної політики

Гендерна політика очима української молоді :
XIV Регіональний науковий конкурс молодих вчених, Харків, 2020 р.

1	2	3
А.Яценюк (лютий 2014-квітень 2016)	40/3	Л.Денісова – міністр праці та соціальної політики; Н.Яресько – міністр фінансів; Г.Онищенко – міністр Кабінету Міністрів
В.Гройсман (квітень 2016-серпень 2019)	31/6	І.Клишчак – віце прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України; О.Трофімцева – в.о.міністра аграрної політики та продовольства; Л.Гриневич – міністр освіти і науки; У.Супрун – в.о. міністра охорони здоров'я; О.Маркарова – міністр фінансів; І.Фріз – міністр у справах ветеранів
О.Гончарук (серпень 2019-березень 2020)	20/6	О.Коляда – Міністр у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб; Г.Новосад – міністр освіти і науки; З.Скалецька – міністр охорони здоров'я; А.Бабак – Міністр розвитку громад і територій; Ю.Соколовська – Міністр соціальної політики; О.Маркарова – міністр фінансів
Д.Шмигаль (з березня 2020	19/2	М.Лазебна – міністр соціальної політики; С.Фоменко. – в.о. міністра культури

Адже жінки отримали право брати участь у загальних парламентських виборах і обиратися депутатками парламентів набагато пізніше, ніж чоловіки. Завдяки активізації першої хвилі фемінізму, рівноправність та надання жінкам виборчого права, кінець XIX століття став періодом перших випадків надання виборчого права жінкам. Перша країна світу, де у 1893 році це було

впроваджено — Нова Зеландія. Згодом це зробила Австралія (1894 р.), а після неї більшість скандинавських країн і решта Європи на початку ХХ століття. [17]

Право голосу та право брати участь в управлінні своєю державою стало частиною міжнародного права у 1948 році, вони закріплені у Статті 21 Загальної декларації прав людини ООН, де зазначено, що «кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або опосередковано через вільно обраних представників», «Кожна людина має право рівного доступу до державної служби у своїй країні». Крім цього, жіноче виборче право прямо закріплено в Конвенції про політичні права жінок й у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, ухвалених ООН у 1952 і 1979 відповідно. [17] Та незважаючи на ці заходи, проблема з рівним представництвом жінок у владі досі існує. Задля вирішення нерівного положення чоловіків і жінок деякі держави почали впроваджувати більш радикальну політику «позитивної дискримінації», основним інструментом якої є гендерні квоти.

В Україні, попри офіційно декларовану рівність і тривалу боротьбу правозахисних організацій, квоти досі не впроваджені. Основні віхи:

- У червні 2004 року, відбулися парламентські слухання «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи», в результаті яких було сформовано рекомендації для поліпшення становища жінок. Однією з рекомендацій було запровадження квоти у 30% у партійних виборчих списках. Однак ця рекомендація не була взята до уваги. [17]

- У 2005 році Верховна Рада ухвалила закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». В ньому йдеться про «позитивні дії» — спеціальні тимчасові заходи, спрямовані на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України. Однак даний закон не містить механізмів впровадження, а отже носить здебільшого декларативний характер. В Україні діє законодавча квота, яка передбачає 30% жінок у органах влади. Для партій, які дотримуються квоти, встановлено заохочення у вигляді додаткового державного фінансування, але це не дало бажаного ефекту [17].

- У 2013 році внесено зміни до Закону України про «Політичні партії України», що передбачали 30%-ву добровільну гендерну квоту в виборчих списках кандидатів у депутати, однак не було передбачено санкцій за недотримання закону. [17]
- У 2015 році 30% гендерна квота поширювалась і на місцеві вибори. Також були внесені зміни до Закону України «Про місцеві вибори» та введено вимогу щодо статутів політичних партій у частині інформації про гендерні квоти. Згідно з цими змінами, статут партії мусить містити інформацію про мінімальний рівень представництва жінок та чоловіків серед кандидатів у депутати. [17]
- 11 липня 2019 року Верховна Рада України прийняла Виборчий кодекс – наймасштабніший законопроект діючого парламенту. Важливою його складовою стало прийняття норми про гендерні квоти, яка у Виборчому кодексі звучить наступним чином: «При формуванні виборчих списків кандидатів організація партії повинна забезпечити у кожній п'ятірці (місцях з першого по п'яте, з шостого по десяте і т. д.) кожного виборчого списку кандидатів присутність як чоловіків, так і жінок (не менше двох кандидатів кожної статі)». [18]

Для чого нам квоти і який позитив вони принесуть? Ці квоти повинні забезпечити жіночі конституційні права бути представленими нарівні з чоловіками в парламенті, а також вони не дискримінують жодну статю. Це дуже велика перемога, тому що принаймні видимість жінок буде набагато більша. Завдяки квотам Верховна Рада України краще представлятиме українське суспільство, половину якого становлять жінки.

Квоти існують у понад 55 країнах світу, які варіюються від 30 до 50%. Їх можуть запроваджувати законодавчо, або ж партії добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

Після Другої світової війни у Норвегії суспільство вимагало змін у державі. Хоча вони були дуже консервативними, однією із змін були гендерні квоти, після чого, приблизно половину парламенту займали жінки. Тому квоти – це дієво, половину світу – жінки, тому треба забезпечити половину місць при владі для жінок; а також жінки дозволяють принести інший погляд, а інший погляд дозволяє створити кращу політику.

Частка жінок в парламенті у Руанді – 61,3% , Болівії – 53,1%, Мексиці – 48,2%, Коста-Рики – 45,6%, Нікарагуа – 44,6%, Південній Африці – 42,8% , це країни в яких запроваджено законодавчі гендерні квоти. [19]

У 2018 році великого поступу в цьому питанні досягла Італія, де частка жінок у парламенті зросла до 35,7%. Це сталося завдяки новому виборчому закону 2017 року, за яким у партіях для жінок запровадили квоту у 50% і кожне друге місце у списках, а також 40% за мажоритарною системою [19].

Будемо сподіватись, що застосування гендерних квот виявиться тимчасовим заходом для залучення жінок до політичного життя країни, і далі самостійно працюватимуть добровільні партійні квоти, як в Канаді, Австралії, Німеччині, Франції, Великобританії, Іспанії, Швеції. Після якого суспільство зрозуміє, що жінки-політики також вміють якісно керувати країною, а гендерна компетентність національної еліти буде неухильно підвищуватися [20].

Література:

1. Верховна Рада I скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_I_скликання,
2. Верховна Рада II скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_II_скликання.
3. Верховна Рада III скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_III_скликання.
4. Верховна Рада IV скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_IV_скликання.
5. Верховна Рада V скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_V_скликання
6. Верховна Рада VI скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_VI_скликання
7. Верховна Рада VII скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_VII_скликання.
8. Верховна Рада VIII скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_VIII_скликання.
9. Верховна Рада IX скликання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховна_Рада_України_IX_скликання
10. Участь жінок в українській політиці. К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2017.

11. Вибори Президента України 1999. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_1999.
12. Вибори Президента України 2004. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_2004.
13. Вибори Президента України 2010. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_2010.
14. Вибори Президента України 2014. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_2014.
15. Вибори Президента України 2019. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_2019.
16. Кабінет Міністрів України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Кабінет_Міністрів_України#Історія..
17. Гендерні квоти. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Гендерні_квоти.
18. Виборчий Кодекс України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Виборчий_кодекс_України.
19. Що означають гендерні квоти для України. URL: <http://jurfem.com.ua/news/gendwerni-kvoty-v-ukraini/>.
20. Фесенко Г. Формування гендерної компетентності української еліти. *Українознавчий альманах*. 2013. Вип. 14. С. 119-121.